

برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه روستایی در بخش احمد سر گوراب شهرستان شفت با استفاده از مدل تحلیلی SWOT

تیمور آمار* - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، گروه جغرافیا، رشت، ایران
عیسی پوررمضان - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، گروه جغرافیا، رشت، ایران
ثریا حسنی - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، رشت، ایران

پذیرش نهایی: ۹۱/۳/۲۵

دریافت مقاله: ۸۹/۴/۱۵

چکیده

در کشور ما رسیدن به توسعه یکپارچه سکونتگاه‌های روستایی به عنوان راهبرد حفظ سکونتگاه‌ها مطرح شده است، چرا که این نوع از توسعه در سرو سامان دادن به استقرار بهینه روستاها و حفظ آنها بهترین روش می‌باشد. برای رسیدن به این نوع از توسعه شناخت فرصت‌ها، قوت‌ها، ضعف‌ها و تهدیدهای موجود در منطقه می‌تواند روش مؤثرتر و بهتری باشد تا با شناخت آنها و برنامه‌ریزی برای استفاده از قابلیت‌ها و بر طرف نمودن ضعف‌ها بتوان به یک توسعه یکپارچه و پایدار رسید.

تحقیق حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی قوت‌ها، فرصت‌ها، ضعف‌ها و تهدیدها با استفاده از مدل SWOT در بخش احمد سر گوراب شهرستان شفت پرداخته است. برای جمع‌آوری اطلاعات در سطح ۴۸ روستا از دهیاری‌ها و شوراهای روستا پرسش‌نامه و مصاحبه به عمل آمده است. نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که این بخش با دارا بودن ۴۸ روستا از نظر محیط طبیعی دارای فرصت‌های فراوانی است که می‌تواند در توسعه یکپارچه محدوده مؤثر باشد از جمله توان‌های محدوده می‌توان به وجود زمین‌های ایجاد فعالیت‌های مکمل کشاورزی، توان‌های توریستی طبیعی و زیارتی و پتانسیل‌های طبیعی بکر را نام برد. از عمده‌ترین نقاط ضعف محدوده مورد مطالعه می‌توان به عدم وجود امکانات و خدمات در روستاها و عدم برنامه‌ریزی در جهت استفاده از فرصت‌های موجود که موجب عدم پاسخ‌گویی روستاهای این محدوده به نیازهای جمعیتی، اشاره نمود.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی، توسعه یکپارچه، مدل SWOT، بخش احمد سر گوراب، شهرستان شفت.

۱. مقدمه

اندیشه توسعه یکپارچه روستایی^۱ اصولاً بر این اصل استوار است که سکونتگاه‌های روستایی همچون تمام پدیده‌ها و واحدهای مکانی- فضایی در واقع نظام‌هایی هستند که اجزای آن با یکدیگر در کنش متقابل بوده، هرگونه تغییری در یک جزء به سایر اجزا منتقل می‌شود و بنابراین اجزای گوناگون باید به گونه‌ای هماهنگ و هم‌نوا در جهت اهداف نظام عمل کنند. اگر جزء یا بخشی از نظام، تحت تأثیر نیروهای فعال شود، اما با سایر اجزاء یا بخش‌ها هم‌سو و هماهنگ نباشد، عملکرد نظام در کل مطلوب نخواهد بود. بدین ترتیب، رویکرد توسعه یکپارچه روستایی از آنجا که بر هماهنگ سازی تمام جنبه‌ها و اجزای زندگی و فعالیت و بهره‌گیری از منابع انسانی و محیطی تأکید می‌ورز، اصولاً رویکرد سیستمی به‌شمار می‌رود (سعیدی، ۱۳۷۷: ۱۵۷). طبق این راهبرد رسیدن به توسعه روستایی به گونه‌ای که فقر و محرومیت در این جامعه از بین برود، نیازمند نگرش جامع به توسعه و اجرای برنامه‌های همه‌جانبه نگر است. برنامه‌هایی که ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نیازها و قابلیت‌ها را به صورت یکجا مورد توجه قرار دهد (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۱۰۰). به بیان دیگر توسعه یکپارچه روستایی، طرح و نتیجه یک راهبرد است که در پی از بین بردن فقر مطلق قسمت اعظم جمعیت روستایی، با اجرای مجموعه اقدامات هماهنگ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است، تا به این ترتیب دسترسی آنها به کالاها و خدمات به طور مؤثر افزایش یابد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۴).

بدین ترتیب توسعه یکپارچه روستایی، تمام جنبه‌های توسعه روستایی را مد نظر قرار می‌دهد. امروزه رویکرد مطلوب برنامه‌ریزی توسعه روستایی، توسعه یکپارچه روستایی است که حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع پایه در جهت حرکت به سوی کشاورزی پایدار، افزایش انتخاب مردم و توانمند کردن مردم روستایی، توسعه و گسترش مشارکت روستاییان، توسعه فرصت‌های برابر روستایی از نظر دسترسی به خدمات و منافع و ارتقای همه‌جانبه کیفیت زندگی روستایی، اجزای اساسی آن را تشکیل می‌دهد (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۴۳). بنابر این توسعه یکپارچه روستایی منوط به افزایش تولید، بهبود، سطح دانش و انگیزش، ارائه خدمات گوناگون، بهبود و اصلاح شبکه ارتباطی و حمل و نقل، بهسازی مسکن روستایی، تنوع بخشی به امکانات اشتغال و اصلاح وانتظام شبکه مکانی- فضایی سکونتگاه‌های روستایی در برنامه‌های عمومی توسعه یک کشور است (افراخته، ۱۳۸۷: ۲۰).

با توجه به اهمیت و جایگاه جامعه روستایی در کشور و مشکلات و چالش‌هایی که این جامعه در فرآیند توسعه خود با آن مواجه است، شناخت نقاط قوت، ضعف‌ها (عوامل مؤثر داخلی) فرصت‌ها، و تهدیدهای موجود (عوامل مؤثر خارجی) در هر ناحیه و مؤثر در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، اهمیت بسیار زیادی دارد. لذا با این شناخت و برنامه‌ریزی، می‌توان زمینه‌های توسعه یکپارچه را در راستای دگرگونی‌های اساسی در خدمات‌رسانی، اقتصاد و ویژگی‌های کالبدی- فضایی سکونتگاه‌های روستایی فراهم آورد. براین اساس تحقیق حاضر با هدف برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه روستایی در بخش احمدسرگوراب شهرستان شفت، در صدد بررسی و شناخت نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی ناحیه در قالب مدل تحلیلی SWOT می‌باشد تا در نهایت برنامه‌های اساسی را جهت نیل به توسعه یکپارچه روستایی ارائه نماید.

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

نظریه توسعه یکپارچه و یا همه جانبه روستایی، ایده جدیدی نیست. مهاتما گاندی و مائو تسه تونگ در این زمینه دیدگاه‌هایی داشتند. توسعه همه جانبه روستایی مورد نظر گاندی و مائو یک جامعیت ارگانیک است (پاپلی‌یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۱: ۲۰). توسعه همه جانبه به نوعی از سال ۱۹۷۱ به بعد که فائو همایشی در مورد نهاده‌های کشاورزی برای توسعه همه جانبه روستایی برگزار کرد مطرح و در اوایل دهه ۱۹۸۰ به راهبردی برای توسعه روستایی مبدل شد. به عنوان یک روش راهبرد توسعه روستایی همه جانبه می‌کوشد تا فعالیت‌های مرتبط با هم را یکپارچه کند تا یکدیگر را تکمیل کنند، چرا که سرمایه‌گذاری در زمینه‌های مرتبط با یکدیگر، منافع گسترده‌ای فراهم می‌کند. در این راهبرد برای دستیابی به هدف هماهنگی بیشتر در مراحل برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های توسعه مورد تأکید است و کوشش هماهنگ کلیه دستگاه‌های مشارکت‌کننده در طرح‌ها و برنامه‌ها مورد توجه است (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۲۱). در واقع برنامه‌های توسعه یکپارچه روستایی جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور بوده که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی- اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌رود و به همه جنبه‌های زندگی در نقاط روستایی توجه دارد و از عوامل محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی- فضایی در جهت توسعه روستاها بهره می‌گیرد. توسعه یکپارچه دارای ویژگی‌های اصلی توسعه شامل: هماهنگی بین سطوح بالا و پایین برنامه، یکپارچگی میان بخش‌ها و برقراری روابط متقابل بین چهار جنبه توسعه یعنی اقتصادی، اجتماعی، فضایی و سازماندهی می‌باشد (استعلاجی، ۱۳۸۱: ۸۳-۸۲). بهبود معیارهای زندگی توده مردم به ویژه در زمینه نیازهای اساسی، افزایش بهره‌وری نواحی روستایی و کاهش آسیب‌پذیری آنها در برابر خطرات طبیعی و ...، تضمین خودگردانی در فرآیند توسعه ایجاد نظام مدیریت منطقه‌ای کارآمد و بکارگیری مشارکت مردم در فرآیند مختلف (تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و ارزیابی) برنامه‌ریزی، برخی از مهمترین اهداف عمده توسعه همه جانبه روستایی است (رضوانی، ۱۳۸۹: ۱۴۳).

واتر استون^۱ شش عنصر اصلی را برای یک برنامه توسعه یکپارچه روستایی بادوام و ماندگار پیشنهاد کرده است: ۱. توسعه کشاورزی کاربر، ۲. کارهای عمومی کوچک و اشتغال‌زا، ۳. تأسیس صنایع سبک و کوچک کاربر در مزارع و حواشی آنها، ۴. خودیاری و مشارکت محلی در تصمیم‌گیری‌ها، ۵. توسعه یک نظام سلسله مراتب شهری برابر پشتیبانی توسعه روستایی و ۶. امکانات مناسب و خودکفا برای هماهنگی پروژه‌های چند بخشی (موسی کاظمی و بدری، ۱۳۸۳: ۲۰۶). مکتب رهووت^۲ در روش توسعه یکپارچه روستایی به تحول بخش کشاورزی به عنوان محرک اصلی نظر دارد و بدین منظور یک تغییر تدریجی اما حتمی از کشاورزی معیشتی به کشاورزی تجاری پیش بینی می‌شود که در آن صورت وابستگی کامل کشاورزی به صنایع تبدیلی، قطعی خواهد بود (میسرا، ۱۳۶۶: ۳۴). میسرا توسعه همه جانبه روستایی را به دلیل عدم توجه به فضا و جدایی فضای شهری و روستایی در آن و نیز عدم ارتباط امکانات و تأسیسات نقد کرده است. وی معتقد است که یکی از عناصر مهم و عمده که در توسعه همه جانبه روستایی یافت نمی‌شود، فضاست. توجه و تأکید همچنان به فعالیت‌ها و برنامه‌های

1. Waterston
2. Rehovot School

بخشی معطوف است و فضای روستایی از فضای شهری و صنعتی کل کشور جدا است، امکانات و تأسیسات متعدد تولیدی، زیربنایی و اجتماعی بدون آن که از وابستگی میان آنها به نحو احسن استفاده شود، به طور مجزا در نقاط مختلف مستقر گشته‌اند (افراخته، ۱۳۸۷: ۲۲).

۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و مبنای روش آن توصیفی - تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز از طریق روش‌های اسنادی و مطالعات پیمایشی از ۴۸ روستای واقع در بخش احمدسرگوراب به دست آمده است. بدین ترتیب که مفاهیم و چهارچوب نظری و مفهومی تحقیق و ویژگی‌های جغرافیایی محدوده مورد مطالعه از طریق روش اسنادی و شناسایی و تعیین نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرآیند توسعه یکپارچه نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه از طریق مطالعات میدانی (تکمیل پرسش‌نامه) به دست آمده است. اطلاعات به دست آمده در قالب جداول و نمودار سازماندهای و با استفاده از مدل SWOT^۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش برای ترسیم جداول از نرم افزار Excell و برای ترسیم نقشه از نرم افزار Arc GIS استفاده شده است.

در این پژوهش برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه در بخش احمد سرگوراب شهرستان شفت، با استفاده از مدل SWOT صورت گرفته است. مدل SWOT یکی از ابزارهای راهبردی تطابق نقاط قوت و ضعف درون سازمانی با فرصت‌ها و تهدیدهای برون سازمانی است. این مدل ابزاری برای بهره‌برداری در مراحل مقدماتی تصمیم‌گیری و به عنوان یک پیش‌درآمد در امر برنامه‌ریزی راهبردی در نوع کاربردی آن است. در حقیقت این روش ابزاری است که بیشتر برای کنار هم قرار دادن یافته‌های تحلیل فشارهای داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و فشارهای خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) است (افراخته، ۱۳۸۷: ۱۲۵). تحلیل SWOT، تحلیلی منظم برای شناسایی عوامل (نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) و تدوین راهبرد در راستای تطابق مناسب بین آنها است. از دیدگاه این مدل، راهبرد مناسب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در چهار حالت کلی: WT, ST, WO, SO به شرح زیر پیوند داده شده و گزینه‌های راهبردی از بین آنها انتخاب می‌شوند:

راهبردهای رقابتی / تهاجمی (SO)، که تمرکز آنها بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی است. راهبردهای تنوع بخشی (ST)، بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز است. راهبردهای بازنگری (WO)، که ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف گردشگری است. راهبردهای تدافعی (WT)، که برای مقابله با ضعف‌های درونی و تهدیدهای بیرونی ارائه می‌شود (رضوانی، ۲۰۳، ۱۳۸۷).

1. Strengths, Opportunities, Weaknesses, Threats (SWOT)

جدول ۱. چهارچوب کلی ماتریس تحلیلی SWOT

تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل بیرونی عوامل درونی
استراتژی ST چگونه می‌توان از توانمندی‌ها برای غلبه بر تهدیدها استفاده کرد؟	استراتژی SO چگونه می‌توان از توانمندی‌ها برای بهره‌گیری از فرصت‌های موجود استفاده کرد؟	نقاط قوت (Strength)
استراتژی WT چگونه می‌توان نقاط ضعف را در جهت غلبه بر تهدیدها کاهش داد؟	استراتژی WO برای غلبه بر نقاط ضعف در جهت بهره‌گیری از فرصت‌ها چه فعالیت‌هایی می‌توان انجام داد؟	نقاط ضعف (Weakness)

منبع: نسترن و هوشمندفر، ۱۳۸۹: ۶۵

با این که روش SWOT عموماً به عنوان روشی کیفی به کار برده می‌شود، اما روش‌هایی برای کمی‌سازی آن و در نتیجه استناد قوی‌تر به نتایج گرفته شده از این مدل وجود دارد. با استفاده از کمی‌سازی می‌توان مدل را ساده کرد، اهم عوامل استراتژیک را استخراج نمود و سپس به تدوین استراتژی پرداخت. پس از سنجش و تهیه فهرستی از عوامل داخلی (قوت و ضعف) و خارجی (فرصت و تهدید) تأثیر گذار بر سیستم، مراحل زیر جهت کمی‌سازی انجام می‌شود:

۱. درستون اول مهمترین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی سیستم نام برده می‌شوند.

۲. در ستون دوم (وزن)، به هر یک از این عوامل و بر اساس اثر احتمالی آنها بر موقعیت استراتژیک فعلی سیستم بر اساس نتایج یافته‌های حاصل از شناخت و تجزیه و تحلیل وضع موجود، وزنی از یک (مهمترین) تا صفر (بی اهمیت‌ترین) داده می‌شود. هر چقدر وزن بیشتر باشد، تأثیر بر موقعیت کنونی و آینده آن سیستم بیشتر خواهد بود (جمع ستون دو بدون توجه به تعداد عوامل، یک است).

۳. در ستون سوم (رتبه)، به هر عامل و بر اساس اهمیت و موقعیت کنونی سیستم به آن عامل خاص امتیازی از چهار (بسیار خوب) تا یک (ضعیف)، بر اساس نتایج یافته‌های حاصل از شناخت و تجزیه و تحلیل وضع موجود تعلق می‌گیرد. این رتبه بندی نشان می‌دهد که سیستم چگونه به هر یک از عوامل پاسخ می‌دهد.

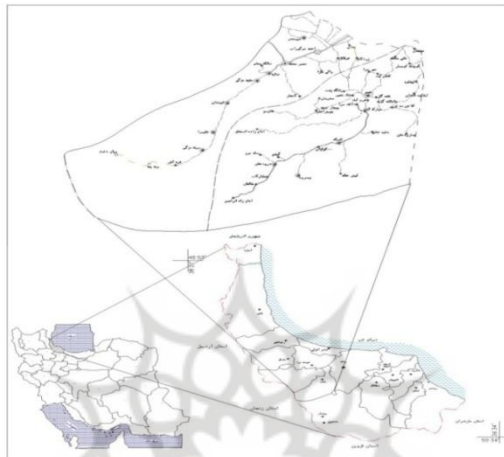
۴. درستون چهارم (امتیاز وزنی)، وزن را در درجه هر عامل ضرب می‌کنیم تا به این وسیله امتیاز وزنی آن به دست آید.

۵. در نهایت، امتیاز وزنی تمام عوامل داخلی و خارجی در ستون چهارم را به طور جداگانه با یکدیگر جمع و امتیاز وزنی کل را محاسبه می‌کنیم. امتیاز وزنی کل نشان می‌دهد که یک سیستم چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط بیرونی‌اش پاسخ می‌دهد. همیشه متوسط امتیاز وزنی کل سیستم در یک زمینه، عدد ۲/۵ است. چنانچه بالاتر از آن باشد، اهمیت آن بیشتر و اگر کمتر از آن باشد، از اهمیت و تأثیرگذاری کمتری برخوردار است.

۶. پس از طی این مراحل می‌توان عوامل استراتژیک اصلی را با توجه به امتیازات وزنی تعیین نمود و آنها را به جدول نهایی SWOT به منظور تدوین استراتژی انتقال داد (هریسون و جان، ۱۳۸۶: ۷۵-۷۴).

۴. محدوده مورد مطالعه

ناحیه مطالعاتی در این پژوهش، بخش احمد سرگوراب شهرستان شفت می‌باشد. بخش احمد سرگوراب یکی از دو بخش شهرستان شفت است که دارای دو دهستان به نام‌های چوبر با ۳۳ روستا و احمد سرگوراب با ۱۴ روستا می‌باشد. این محدوده در عرض شمالی $5^{\circ} 36'$ تا $1^{\circ} 37'$ و در طول $49^{\circ} 11'$ تا $49^{\circ} 27'$ طول شرقی در جنوب غربی استان گیلان قرار دارد. و بر اساس آخرین تقسیمات اداری- سیاسی دارای یک نقطه شهری به نام احمد سرگوراب می‌باشد (معاونت برنامه‌ریزی استانداری گیلان، ۱۳۸۶: ۱۰). این بخش از شمال به بخش مرکزی شهرستان شفت، از جنوب به رودبار از شرق به دهستان جیرده شهرستان شفت و از غرب به فومن و شهرستان طارم استان زنجان محدود می‌شود و طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، دارای ۶۶۷۲ خانوار و ۲۵۹۸۲ نفر جمعیت می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶).

شکل ۱. جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات کشوری

۵. یافته‌ها

در پژوهش حاضر برای شناخت نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در بخش احمدسرگوراب، از مدل تحلیلی SWOT استفاده شده تا روستاهای مورد نظر بر اساس شاخص‌های: محیط طبیعی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و فضایی کالبدی رتبه بندی شده و بر اساس خصوصیات کمی و کیفی مورد بررسی قرار گیرند.

۵-۱. بررسی محیط داخلی

هدف این مرحله سنجش محیط داخلی منطقه مورد مطالعه جهت شناسایی نقاط قوت و ضعف، یعنی جنبه‌های که در راه دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی و اجرای آن مساعد یا بازدارنده است، می‌باشد. بر این اساس زمینه‌های مؤثر داخلی در قالب نقاط قوت و ضعف تنظیم گردیده که شامل: زمینه‌های طبیعی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی - فضایی می‌باشد (جدول ۱).

جدول ۲. بررسی عوامل داخلی مؤثر بر توسعه به تفکیک شاخص‌های مورد مطالعه

عوامل	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
زیست‌محیطی	S1 دسترسی به منابع آب سطحی	W1 سیل و طغیان رودخانه و آسیب رسانی به فعالیت‌های اقتصادی و بافت فیزیکی روستاها
	S2 وجود پوشش گیاهی متنوع	W2 عدم دسترسی برخی از روستاها به منابع آب سطحی
	S3 برخورداری از خاک حاصلخیز، آبشارها، جنگل‌ها و اکوتوریسم	-
	S4 وجود آب‌بند طبیعی جهت ذخیره آب کشاورزی	-
	S1- بالا بودن میزان با سواد	W1 توزیع جمعیت زیر ۵۰۰ نفر در روستاها
اجتماعی و فرهنگی	S2 بالا بودن میزان جمعیت فعال	W2 مهاجر فرست بودن روستاها
	S3 برخورداری از مدیریت محلی شورا و دهیاری‌ها	W3 عدم برخورداری از خدمات فرهنگی (کتابخانه)
	S4 برخورداری از همگن‌های قومی و فرهنگی	W4 عدم برخورداری از افراد مناسب در مدیریت روستا
	S5 برخورداری از قابلیت‌های توریسم مذهبی	W5 عدم برخورداری از مهارت‌ها و آموزش‌های اولیه زندگی
	S1 وجود اراضی مستعد کشاورزی در روستاها	W1 پایین بودن درآمد سالانه روستاییان
اقتصادی	S2 اشتغال روستاییان در بخش کشاورزی	W2 سنتی بودن کشاورزی
	S3 وجود واحدهای صنعتی و نیمه صنعتی	-
	S4 برخورداری روستاها از واحدهای صنعتی مکمل	-
	S5 وجود شهرک صنعتی	-
	S1 برخورداری از خدمات درمانی (خانه بهداشت)	W1 عدم برخورداری از خدمات زیربنایی (آب‌لوله کشی)
تأسیسات کالبدی	S2 دسترسی مناسب روستاها به سیستم حمل و نقل	W2 عدم برخورداری روستاها از شرکت تعاونی
	S3 برخورداری روستا از خدمات آموزشی ابتدایی	W3 عدم برخورداری روستاها از شعبه نفت
	S4 برخورداری روستاها از خدمات آموزشی راهنمایی	W4 عدم برخورداری از واحدهای آموزشی (دبیرستان)
	S5 برخورداری روستاها از طرح هادی	W5 عدم برخورداری از واحدهای آموزشی (راهنمایی)
	-	W6 عدم برخورداری از واحدهای آموزشی (پیش دبستانی)
	-	W7 پراکندگی مساکن روستا و افزایش هزینه‌های خدمات رسانی
	-	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۸۹

جدول ۳. نتایج بررسی عوامل داخلی مؤثر بر توسعه روستایی

ردیف	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	ردیف	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	نقاط قوت
۱	۰/۴۱	۴	۱/۶۴	۱	۰/۲۲	۲	۰/۴۴	
۲	۰/۴۲	۴	۱/۶۸	۲	۰/۱۶	۲	۰/۳۲	
۳	۰/۴۲	۴	۱/۶۸	۳	۰/۲۷	۳	۰/۸۱	
۴	۰/۴۴	۴	۱/۷۶	۴	۰/۴	۱	۰/۴	
۵	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۵	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	
۶	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۶	۰/۴۲	۴	۱/۶۸	
۷	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۷	۰/۱۶	۲	۰/۳۲	
۸	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۸	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	
۹	۰/۴۳	۴	۱/۷۲	۹	۰/۲۵	۳	۰/۷۵	
۱۰	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۱۰	۰/۱	۱	۰/۱	
۱۱	۰/۳۷	۴	۱/۴۸	۱۱	۰/۳۱	۳	۰/۹۳	
۱۲	۰/۰۳	۱	۰/۰۳	۱۲	۰/۳۵	۳	۱/۰۵	
۱۳	۰/۳۹	۴	۱/۵۶	۱۳	۰/۳۳	۳	۰/۹۹	
۱۴	۰/۳۳	۳	۰/۹۹	۱۴	۰/۳۵	۳	۱/۰۵	
۱۵	۰/۱۱	۱	۰/۱۱	۱۵	۰/۱	۱	۰/۱	
۱۶	۰/۲۲	۲	۰/۴۴	۱۶	۰/۱۷	۲	۰/۳۴	
۱۷	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	-	-	-	-	
۱۸	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	-	-	-	-	
۱۹	۰/۱۵	۲	۰/۳	-	-	-	-	

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۸۹

۲-۵. بررسی محیط خارجی

بررسی محیط خارجی با فهرست کردن تهدیدهای خارجی (T) و فرصت‌ها (O) آغاز می‌شود. باید توجه داشت که در تحلیل این عوامل نباید تنها به بررسی محیط کنونی بسنده کرد بلکه مهمتر از آن آینده‌نگری و تحلیل محیط آینده است (نعمت‌پور، ۱۳۸۶: ۱۳۰). هدف این مرحله تعیین آثار محیط خارجی در محدوده مورد مطالعه به منظور شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهایی است که منطقه در ارتباط با توسعه روستایی مواجه است.

جدول ۴. بررسی عوامل خارجی موثر بر توسعه به تفکیک شاخص‌های مورد مطالعه

عوامل	فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
زیست‌محیطی	O1. برخورداری از پوشش جنگلی	T1. عدم وجود سیستم دفع فاضلاب و زباله و آسیب به محیط زیست
	O2. افزایش تمایل مردم به طبیعت گردی	T2. اثرات مخرب استفاده از کود و سم شیمیایی در مزارع بر خاک و منابع آب
	O3. برخورداری از پوشش گیاهی برای مصارف خوراکی، دارویی	T3. طغیان رودخانه‌های بخش و سیل گرفتنی روستاهای حاشیه رودخانه
	O4. برخورداری از مراتع برای گسترش فعالیت‌های دامداری	-
فرهنگی و اجتماعی	O1. روستاهای دارای زیارتگاه	T1. روند افزایش خانه‌های دوم
	O2. برخورداری از همگنی قومی و فرهنگی	T2. تغییر در رفتار جوانان روستا
	-	T3. رواج فرهنگ مصرف گرایی بواسطه نزدیکی به بازار مصرف شهری
اقتصادی	O1. وجود اراضی زراعی برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی	T1. تخریب و نابودی اراضی کشاورزی به دلیل عدم حمایت مسئولین از این بخش
	O2. بهره برداری از اراضی زراعی برای پرورش ماهیان	T2. عدم وجود مکان‌های جهت خرید محصولات کشاورزی
	O3. امکان گسترش فعالیت‌های دامداری و دامپروری	-
کالبدی - فضایی	O1. توسعه روستاهای مرکزی در زمینه خدمات زیر بنایی و رونمایی	T1. پراکنده بودن روستاها و عدم خدمات‌رسانی آسان به آنها
	O2. وجود بازارهای محلی	T2. عدم اشتغال در روستاها و تمایل به فروش زمین‌های زراعی
	O3. وجود مکان‌های زیارتی	T3. تخریب اراضی کشاورزی و تبدیل اناه به کاربرپهای دیگر

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۸۹

جدول ۵. نتایج بررسی عوامل خارجی موثر بر توسعه روستایی

ردیف	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	تهدیدها	ردیف	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	فرصت‌ها
۱	۰/۴۱	۴	۱/۶۴	۱	۰/۴۵	۴	۱/۸	۱	۰/۴۱
۲	۰/۲۱	۲	۰/۴۲	۲	۰/۴۲	۴	۱/۶۸	۲	۰/۲۱
۳	۰/۳	۱	۰/۳	۳	۰/۲۲	۲	۰/۴۴	۳	۰/۳
۴	۰/۲۴	۳	۰/۷۲	۴	۰/۳	۱	۰/۳	۴	۰/۲۴
۵	۰/۱۶	۲	۰/۳۲	۵	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۵	۰/۱۶
۶	۰/۴۸	۴	۱/۹۲	۶	۰/۳۷	۴	۱/۴۸	۶	۰/۴۸
۷	۰/۴۴	۴	۱/۷۶	۷	۰/۲۵	۳	۰/۷۵	۷	۰/۴۴
۸	۰/۰۸	۱	۰/۰۸	۸	۰/۳۹	۴	۱/۵۶	۸	۰/۰۸
۹	۰/۳۵	۳	۱/۰۵	۹	۰/۲۷	۳	۰/۸۱	۹	۰/۳۵
۱۰	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱۰	۰/۳	۱	۰/۳	۱۰	۰/۰۴
۱۱	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱۱	۰/۴۴	۴	۱/۷۶	۱۱	۰/۰۴
۱۲	۰/۱۶	۲	۰/۳۲	۱۲	-	-	-	۱۲	۰/۱۶

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۸۹

۶. نتیجه گیری

برای دستیابی به توسعه قابل قبول و بدون تخریب و یا با کمترین تخریب به برنامه ریزی نیاز است و برای برنامه ریزی، شناخت و تبیین نظام توزیع خدمات روستاها و خصوصیات آن و بررسی نقش عوامل مختلف طبیعی، فرهنگی و اقتصادی در روند شکل گیری و تحول و تکامل سکونتگاه‌ها اهمیت دارد. بررسی و شناخت قابلیت‌ها و فرصت‌های بتواند در توسعه یکپارچه یک محدوده نقش مؤثری داشته باشد کاری بس دشوار است زیرا توسعه پایدار بجز موارد فوق متأثر از ابعاد ملی، ناحیه‌ای و محلی است به این معنی که در توسعه پایدار یک نوع کنش متقابل بین فرآیندهای محلی و ملی ملاحظه می‌شود و تحقق توسعه پایدار در گرو هماهنگی سطوح مختلف برنامه ریزی و توسعه محلی، ناحیه‌ای، ملی است. در برنامه ریزی غیر از نقش مردم در امر توسعه یکپارچه، شناخت قابلیت‌ها، محدودیت‌های یک محدوده در توسعه آن نقش بسزائی دارد. تحقیق حاضر در جهت برنامه ریزی برای توسعه یکپارچه روستایی به شناخت قوت‌ها، ضعف‌ها، محدودیت‌ها و فرصت‌ها پرداخته است که در راستای تحقق امر فوق به نتایج زیر دست یافته است:

۱. محیط طبیعی این منطقه نعمت‌های فراوانی را در اختیار ساکنین گذاشته که نیاز به توجه و برنامه ریزی دارد مانند: پوشش گیاهی (گیاهان داروئی، جنگل، مرتع) از نقاط قوتی است که روستاهای منطقه می‌تواند از آن در جهت توسعه اقتصادی استفاده نماید.
 ۲. وجود یک شهرک صنعتی در این بخش یکی از نقاط قوتی است که در روستاهای اطراف تأثیر خواهد داشت.
 ۳. وجود روستاهای زیر ۵۰۰ نفر در این بخش مشکل ارائه خدمات روبنایی و زیربنایی به روستاها را به دنبال دارد که لازم است با برنامه ریزی مناسب روستاهای بخش کوهپایه را در نواحی پایین تر جمع آوری و خدمات لازم را به آنها ارائه نمود تا از مهاجرت روستاییان به نقاط شهری برای دسترسی به خدمات فوق جلوگیری شود.
 ۴. تقاضا برای ساخت خانه‌های دوم اگرچه به طور موقت موجب افزایش درآمد خانوارها می‌شود اما در دراز مدت موجب از دست رفتن اراضی روستا خواهد شد. لذا باید با یک برنامه ریزی مناسب نقاط قوت روستاها را تقویت و از فروش اراضی حاصلخیز جهت احداث و گسترش خانه‌های دوم جلوگیری نمود.
 ۵. فعالیت‌های مکمل کشاورزی مانند: استخرهای پرورش ماهی و ... با توجه به وفور آب‌های سطحی منطقه یکی دیگر از نقاط قوتی است که در جهت اشتغال و افزایش درآمد روستاییان در صورت برنامه ریزی مؤثر خواهد بود.
 ۶. وجود مدیران محلی در رسیدگی به مشکلات و برطرف نمودن آنها در نواحی روستایی نقش به سزایی دارد. لازم است انتخاب مدیران با توجه به سطح تحصیلات و آگاهی این افراد باشد تا بتوان به یک توسعه از پایین به بالا دست یافت.
 ۷. وجود روستاهای زیارتی از قابلیت‌های توریستی این بخش به شمار می‌رود که در حال حاضر نیز در اقتصاد خانوارهای سه روستای این بخش تأثیر بسزایی دارد توجه و برنامه ریزی بیشتر در این زمینه و تقویت آن می‌تواند در افزایش درآمد خانوارها مؤثر باشد.
- همچنین در محدوده مورد مطالعه قابلیت‌های زیادی وجود دارد که از آنها می‌توان به عنوان فرصت‌های توسعه روستاها استفاده نمود. مشکل اساسی روستاهای منطقه نبود خدمات در روستا می‌باشد که زندگی را برای ساکنان سخت و نسل جوان را به مهاجرت تشویق می‌نماید

در صورت برنامه‌ریزی مناسب و ارائه خدمات به نقاط روستایی و استفاده از نقاط قوت منطقه در جهت رسیدن به امر توسعه موفق خواهد بود. رسیدن به توسعه همه جانبه در سطح نواحی روستایی نیازمند به رفع ضعف‌ها و مشکلاتی است که در محدوده احساس و به عنوان موانعی در جهت رسیدن به توسعه محسوب می‌شود لذا برای تحقق توسعه همه جانبه و یکپارچه سکونتگاه‌های روستایی بخش احمدسرگوراب ارائه راهکارهایی در قالب مدل SWOT به شرح زیر لازم است:

محیط طبیعی

- کانال‌کشی و ایجاد استخر در روستاهای جلگه‌ای جهت بهره‌وری از آبهای سطحی برای توسعه پرورش استخرهای ماهی.
- ایجاد آب‌بند و سدهای کوچک در جهت استفاده بهینه از منابع آب جهت جلوگیری از هدر رفتن آب.
- جلوگیری از ساخت‌وساز بی‌رویه به زیرکشت بردن زمین‌های اطراف رودخانه جهت جلوگیری از حوادث ناشی از سیل‌گیری.
- به‌کار گرفتن روستاییان در جهت جمع‌آوری زباله‌های روستایی و حفظ محیط‌زیست روستا جهت توسعه فعالیت‌های توریستی.
- لایروبی رودخانه‌های، زهکشی آنها برای استفاده بهینه از آب‌های سطحی.

محیط اجتماعی - فرهنگی

- برگزاری کلاس‌های آموزشی ترویجی برای بالا بردن کیفیت و کمیت محصولات کشاورزی در بین روستاییان.
- استفاده از مکان‌های عمومی مثل: مسجد و مدرسه و ارائه برنامه‌های تفریحی و آموزشی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان.
- رواج فرهنگ همیاری برای حفاظت از منابع آب سطحی روستا.
- استفاده از نیروی جوان روستا برای مشارکت با مدیران محلی برای آموزش به روستائیان در جهت حفظ محیط زیست روستا.

محیط اقتصادی

- ارائه وام‌های بی‌بهره و مدت دار به روستاییان به منظور ایجاد و گسترش فعالیت‌های مثل استخرهای پرورش ماهی.
- یکپارچه سازی اراضی در بخش جلگه‌ای در جهت افزایش راندمان تولید.
- سرمایه گذاری عمومی در روستا برای ایجاد مشاغل خدماتی در راستای فعالیت‌های کشاورزی.
- ایجاد مراکز خرید محصولات کشاورزی و کاهش هزینه حمل محصول برای کشاورزان.
- بالا بردن درآمد روستاییان از طریق افزایش تولیدات کشاورزی و گسترش فعالیت‌های دامداری صنعتی و پیشگیری از تغییر کاربری اراضی.
- مالکیت‌دار کردن اراضی روستاها و تعیین کاربری‌ها به منظور استفاده از تسهیلات بانکی.
- خرید تضمینی محصولات کشاورزی.

- تقویت بازارهای محلی و هفتگی برای تبادلات اقتصادی بین روستاییان.
- ایجاد فعالیتهایی مانند: قالی بافی و صنایع دستی به منظور فعالیت زنان روستایی و نقش آنها در افزایش درآمدهای خانوارهای روستا.

محیط کالبدی - فضایی

- حفظ بافت سنتی روستا و تقویت جاذبه‌های طبیعی و تلفیق آن با سنت‌های زندگی محلی در برنامه‌های توسعه گردشگری.
- اصلاح و بازسازی معابر روستا و لزوم توجه به حریم معابر.
- استقرار خدمات روبنایی و زیربنایی در روستاهای محروم از خدمات.
- ایجاد شرکت‌های تعاونی به عنوان نهادهای خدماتی در روستاهای محروم.
- مدیریت مناسب برای روستاهای مهم زیارتی (امامزاده ابراهیم، اسحاق) به منظور توسعه فعالیتهای گردشگری و افزایش تعداد گردشگر.
- تعیین محدوده‌های ساخت و ساز در روستاهای پراکنده به منظور خدمات‌رسانی به این روستا.
- تقویت نقش و اهمیت مراکز اداری-سیاسی در قالب مراکز دهستان و مراکز بخش برای ارائه خدمات اقتصادی، اجتماعی، اداری به بقیه روستاها.

۷. منابع

۱. استعلاجی، علیرضا، ۱۳۸۱، بررسی رویکردها و راهبردهای توسعه روستایی - ناحیه‌ای، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم شماره ۲۵۲.
۲. افراخته، حسن، ۱۳۸۷، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستای در ایران، انتشارات گنج هنر.
۳. پاپلی‌یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدامیر، ۱۳۸۶، نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت.
۴. جمعه پور، محمود، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، ۱۳۸۴، چاپ اول، انتشارات سمت.
۵. حسنی، ثریا، ۱۳۸۹، برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه روستایی در بخش احمد سرگوراب شهرستان شفت با استفاده از مدل تحلیلی SWOT، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، استاد راهنما: دکتر تیمور آمار.
۶. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات قومس.
۷. رضوانی، محمدرضا، نظری، ولی‌اله و خراسانی، محمد امین، ۱۳۸۹، فرهنگ مفاهیم و اصطلاحات برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
۸. رابنسون، جون، ۱۳۶۵، جنبه‌هایی از توسعه و توسعه نیافتگی، ترجمه حسن گلریز، نشر نی.
۹. سازمان مدیریت برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۳، شناسنامه آبادی‌ها.
۱۰. سعیدی، عباس، ۱۳۷۷، مبانی جغرافیای روستایی، چاپ اول، انتشارات سمت.
۱۱. مطیعی لنگرودی، سید حسن، ۱۳۸۲، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۱۲. معاونت برنامه‌ریزی استانداری گیلان، ۱۳۸۶، سالنامه آماری استان گیلان ۱۳۸۵.
۱۳. موسی کاظمی، سید مهدی و بدری، سید علی، ۱۳۸۳، جغرافیای شهری و روستاشناسی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۱۴. میسرا، آرپی، ۱۳۶۶، توسعه روستایی، مسائل و مشکلات، فصل‌نامه روستا و توسعه، شماره ۱، ۱۵. نسترن، مهین و هوشمندفر، سپیده، ۱۳۸۹، برنامه‌ریزی استراتژیک جهت ساماندهی قسمتی از بافت فرسوده شهر ارومیه، فصل‌نامه جغرافیا و مطالعات محیطی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، سال اول، شماره ۳.
۱۵. نعمت‌پور، زهرا، ۱۳۸۶، بررسی قابلیت‌های توریسم ساحلی، ۱۳۸۶، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت.
۱۶. هریسون، جفری و جان، کارون، ۱۳۸۶، مدیریت استراتژیک، ترجمه بهروز قاسمی، انتشارات هیأت.